

סיפור יציאת מצרים

כתב הרמב"ם (חמץ ומצה ז, א) מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר (שמות י"ג) זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, כמו שנאמר (שמות כ) זכור את יום השבת.

הדמיון בין זכירת יצי"מ לזכירת שבת

האחרונים דנו במה שדימה הרמב"ם סיפור יצי"מ למצות זכור את יום השבת לקדשו.

על היין מדרבנן

האור שמח פירש כוונת הרמב"ם שכמו שמן התורה לקדש ומדברי סופרים לזכרו על היין, וכי לית ליה יין מקדש אריפתא, כן הוא כאן מצוה מן התורה לזכור הנסים ולספר אותם, ורבנן תקנו על היין, וכי לית ליה יין אומר ההגדה על הפת, כמוש"כ בפרק ח' הלכה י"ב יעו"ש. אבל פירוש זה דחוק שאין שום רמז לזה בהרמב"ם.

זכירת יצי"מ ע"י הרהור

בשו"ת שאגת אריה (סימן יג) דן האם יוצא ידי"ח זכירת יצי"מ ע"י הרהור, וכתב דיש להביא ראיה לזה מהא דתנן (מגילה יז, א) קראה על פה לא יצא, ובגמ' בעי מנלן, א"ר אתיא זכירה זכירה, כתיב הכא והימים האלה נזכרים וכתוב התם כתוב זאת זכרון בספר, מה להלן בספר אף כאן בספר, ופריך וממאי דהאי זכירה קריאה היא דילמא עיון בעלמא, ומשני לא ס"ד דכתיב זכור - יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור, ומה אני מקיים זכור בפה. ש"מ טעמא דכתב רחמנא לא תשכח דשכחת הלב אמור גלי לן קרא יתירא דזכור בפה הוא, הא לאו הכי ה"א זכור בלב הוא, וכיון דבהזכרת י"מ לא גלי לן קרא בהרהור בעלמא סגי ליה.

אבל מסיק השאג"א שצריך זכירה בפה, והטעם דלמאי דקי"ל הרהור לאו כדיבור דמי, ה"ה הזכרת י"מ אינו יוצא י"ח בהרהור. ומאי דקא קשה ליה מהא דמגילה, י"ל כיון דהאי לא תשכח דכתב רחמנא גבי זכירת עמלק מגלה לן על זכור שעמו שהוא בפה דוקא ולא סגי ליה בהרהור, מינייה ילפינן דכל היכא דכתב רחמנא זכירה אינו אלא בפה, וגילוי מילתא בעלמא הוא.

ולפי"ז י"ל שזה כוונת הרמב"ם במה שמביא ההיא דזכור את יום השבת אצל מצות סיפור יצי"מ, דבא לומר דכמו בשבת צריך זכירה בפה ה"נ בסיפור יצי"מ. שוב מצאתי שכ"כ בספר שושנים לדוד לפרש דברי הרמב"ם.

אלא דעיקר דברי השאג"א צע"ג שהרי התו"כ (בחוקותי פרשה א) דן לענין כמה דברים שצריך זכירה בפה, וז"ל וכן הוא אומר זכור את יום השבת לקדשו יכול בלבך, כשהוא אומר שמור, הרי שמירת לב אמורה, הא מה אני מקיים זכור, שתהיה שונה בפיו. וכן הוא אומר זכור ואל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר, יכול בלבך... הא מה אני מקיים זכור שתהיה שונה בפיו. וכן הוא אומר זכור את אשר עשה לך עמלק, יכול בלבך... הוא מה אני מקיים זכור שתהיה שונה בפיו. הרי לן שכל ענין וענין צריך פסוק מיוחד לומר שאינו אלא בפה, ורק משום שכל פעם היה כאן פסוק מיותר היה אפשר ללמוד שחייב בפה, א"כ בזכירת יצי"מ או סיפור יצי"מ שלא כתוב לא תשכח, אין ראיה שצריך זכירה בפה, ואמרינן שזכירה היינו בלב. שאם לפי השאג"א הרי כבר גילה לנו שכל מקום שנאמר זכירה אינו אלא בפה.

מי שאין לו בן

ויותר נראה לבאר דברי הרמב"ם על פי מש"כ הרמב"ם בסה"מ (מ"ע קנז) היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר. וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס ואיך לקח השם נקמתנו מהם ובהודות לו ית' על מה שגמלנו מחסדיו יהיה יותר טוב. כמו שאמרו כל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובה. והכתוב שבא על הצווי הזה הוא אמרו ית' (ס"פ בא) והגדת לבנך ביום ההוא וכו', ובא הפירוש והגדת לבנך - יכול מראש חדש תלמוד לומר ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה

ומרור מונחים לפניך, כלומר מתחלת הלילה חייב אתה לספר. ולשון מכילתא [דרשב"י במדרש הגדול] מכלל שנאמר כי ישאלך בנך יכול אם ישאלך אתה מגיד לו ואם לאו אין אתה מגיד לו, תלמוד לומר והגדת לבנך אף על פי שאינו שואלך, אין לי אלא בזמן שיש לו בן **בינו לבין עצמו** בינו לבין אחרים מניין תלמוד לומר ויאמר משה אל העם **זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, כלומר שהוא צוה לזכרו כמו אמרו זכור את יום השבת לקדשו**. מבואר בדבריו שהדמיון לשבת הוא לענין שחייב לספר אפילו בינו לבין עצמו, כמו שחייב בקידוש בינו לבין עצמו.

מה נשתנה מצות סיפור ממצות זכירה

ידועים הם שאלת הגר"ח שבכל לילה יש מצוה של זכירת יציאת מצרים, א"כ מה נתוסף בליל פסח במצות סיפור יציאת מצרים שאין בזכירה של כל השנה. ות"י שיש ג' חילוקים בין המצוה של זכירת יציאת מצרים להמצוה של סיפור יציאת מצרים, א) לקיים מצות זכירה אין צריך אלא להזכיר לעצמו יצי"מ, אבל בסיפור יציאת מצרים המצוה היא לספר לאחר דרך שאלה ותשובה, כדכתיב והיה כי ישאלך בנך וגו' ואמרת אליו, וכדכתיב והגדת לבנך וגו'. ובהגדה הבן שואל מה נשתנה והאב משיב עבדים היינו, וההלכה היא שאפילו אם אחד לבדו צריך לשאול לעצמו ולומר עבדים היינו כדרך סיפור לאחר. ב) בסיפור צריך לספר כל ההשתלשלות, וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, ולקיים מצות זכירה סגי בזכירת יציאת מצרים לחוד. ג) מצוה לספר טעמי המצוות של אותו הלילה, כמ"ש במשנה (פסחים קטז, א) רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור, פסח על שום מה וכו' מצה על שום וכו' מרור על שום וכו'.

וג' ענינים אלו מפורשים ברמב"ם פ"ז מהל' חו"מ, דבהל' א' כתב מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן שנאמר זכור וגו', ומנין שבליל ט"ו ת"ל והגדת לבנך וגו'. ועוד כתב שם (בהל' ב') מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך, לפי דעתו של בן אביו מלמדו, כיצד אם הוא קטן או טפש וכו', ואם היה הבן גדול וחכם וכו', וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה וכו', אין לו בן אשתו שואלתו וכו', היה לבדו שואל לעצמו. ועוד כתב שם (בהל' ד') וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל, וכו' ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מהאומות וקרבתנו ליהודו, וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו, ומסיים בנסים ונפלאות שנעשו לנו. ועוד כתב שם (בהל' ה') כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו וכו'. ומסיים הרמב"ם: ודברים האלו כולן נקראין הגדה, עכ"ל. חזינן להדיא שכל ג' חילוקים אלו כולן נקראין הגדה ונכללין בהמצוה של והגדת לבנך בהמצוה של סיפור, וכיון שמצות צריכות כוונה צריכין לכוין לצאת המצוה בג' דברים אלו.

גם המנ"ח (מצוה כא) דן בשאלה הנ"ל ורצה לתרץ כחילוק השני של הגר"ח, ומדייק כן מלשון החינוך והרמב"ם, אבל כתב דאפשר דגם בליל פסח יוצא בהזכרה לחוד, ומציין לדברי הפר"ח (סי' תע"ג) דבהזכרת יצי"מ בקידוש יצא. וז"ל וא"ת למה אין מברכין על ההגדה והא כתיב (שמות יג, ח) והגדת לבנך, וי"ל דביציאת מצרים שנזכר בקידוש יצא ידי חובה מההגדה ומשום הכי לא מברך. וכ"כ האבודרהם (סדר ההגדה ופירושה) וז"ל כי במה שאומר בתחלה בקדוש זכר ליציאת מצרים יצא.

כל שלא אמר ג' דברים אלו לא יצא מה לא יצא?

ומש"כ הגר"ח מההיא דר"ג כל שלא אמר שלשה דברים אלו וכו', כתב המנ"ח לעיין בהר"ן שכתב דכל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יי"ח היינו מן המובחר כראוי, אבל יצא י"ח מה"ת. אבל יש לעיין בזה שהרי הרמב"ם מצטט הגמ' כפשוטו, משמע ש"ל שבאמת מעכב בדיעבד.

מה שנוקט הגר"ח שהכוונה לא יצא היינו ידי"ח סיפור יצי"מ, אין זה דעת הרמב"ן (מלחמת ברכות ב, ב) וז"ל ושנינו כיוצא בה כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ולא שיהא צריך לחזור ולאכול פסח מצה ומרור. ועי' לקמן אריכות בזה.

למה הרמב"ם לא מנה מצות זכי"מ

הק' המנ"ח למה מוני המצות לא מנו למ"ע זכירת יצי"מ.

ע"ש שמציין לדברי הצל"ח שהקשה באמת למה לא מנו מוני המצות זכירת יצי"מ בכל יום למ"ע בפנ"ע, ות' דנפקא מפסוק למען תזכור ולא נאמר בלשון ציווי זכור אלא קאי אדלעיל לאכול פסח ומצה שע"ז תזכור, אף דמילא שמעינן דמצוה לזכור מ"מ אין נמנה למצוה בפ"ע, משום שאינו מפורש בקרא.

ויש שתירצו שנכלל במצות עשה של קריאת שמע. והוא על פי מש"כ הרמב"ם (קריאת שמע א, א-ב-ג) וז"ל פעמים בכל יום קוראין ק"ש בערב ובבקר, שנאמר ובשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבין וזה הוא לילה, ובשעה שדרך בני אדם עומדין וזה הוא יום. ומה הוא קורא שלשה פרשיות אלו הן: שמע והיה אם שמוע ויאמר, ומקדימין לקרות פרשת שמע מפני שיש בה יחוד השם ואהבתו ותלמודו שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו, ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי על (זכירת) שאר כל המצות, ואחר כך פרשת ציצית שגם היא יש בה צווי זכירת כל המצות. אף על פי שאין מצות ציצית נוהגת בלילה קוראין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע.

הרי לן שכל הג' פרשיות נכללו במצות ק"ש מדאורייתא, א"כ זכירת יצי"מ ג"כ נכלל.

נשים מצות סיפור יציאת מצרים

מ"ע שהז"ג

יש להסתפק האם נשים חייבות במצות סיפור יצי"מ, לפום ריהטא נשים פטורות משום דהוי מ"ע שהז"ג שנשים פטורות. וכן כתבו כמה אחרונים.

שיטת הרמב"ם

וכן דייק המנ"ח מהרמב"ם (ע"ז יב, ג) שכתב וז"ל כל מצות לא תעשה שבתורה אחד אנשים ואחד נשים חייבים חוץ מבל תשחית ובל תקיף ובל יטמא כהן למתים, וכל מצות עשה שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה נשים פטורות חוץ מקידוש היום ואכילת מצה בלילי הפסח ואכילת הפסח ושחיטתו והקהל ושמהה שהנשים חייבות. הרי שהרמב"ם פירט אלה מצוות עשה שנשים חייבות בהם אע"פ שהם ז"ג ולא כתב שחייבות במצות סיפור יצי"מ.

עוד דייק המנ"ח שלענין אכילת מצה כתב הרמב"ם (חמץ ומצה ו, י) בפירושו שגם נשים חייבות, וז"ל הכל חייבין באכילת מצה אפילו נשים ועבדים. ולענין שתיית ד' כוסות דייק בשו"ת בית דוד (או"ח סימן רנו) שג"כ כתב הרמב"ם (חמץ ומצה ז, ז) בפירושו שנשים חייבות, וז"ל לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות, וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין, אין פוחתין מהם. ואילו גבי מצות סיפור יצי"מ כתב הרמב"ם (חמץ ומצה ז, א) וז"ל מ"ע של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר (שמות י"ג) זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, כמו שנאמר (שמות כ') זכור את יום השבת, ומנין שבליל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואע"פ שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח. ולא הזכיר כלל שגם נשים חייבות.

אמנם ע"י בספר המצוות לרמב"ם (סוף מצוות עשה) שיש לו רשימה של ששים "מצות ההכרחיות". וז"ל ובתנאי שהאיש שאמרנו שחייב באלו הששים מצות ההכרחיות שיהיה ענינו כענין שרוב בני אדם בו. והוא שיהיה עומד בבית במדינה ויאכל המאכלים הידועים למזון האדם רוצה לומר הלחם והבשר, ויעשה סחורה עם בני אדם וישא אשה ויוליד בנים. ומונה והולך הרמב"ם כל הששים, והיכא שאינה נוהגת בנשים כותב שאינו נוהג בנשים, וכשמגיע למצוה הקנ"ז (שהיא מצות סיפור יצי"מ כמבואר בספר המצוות וז"ל, המצוה הקנ"ז היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר), לא רושם שאינו נוהג בנשים, וע"כ שנשים חייבות במצות סיפור יצי"מ, א"כ דבריו סתרי אהדדי, וע"י לקמן.

גם הקרן אורה (ברכות ג, א) כותב שנשים פטורות משום דהוי מ"ע שהז"ג, וז"ל וכיון דנשים פטורות מעיקר הזכירה דהוי מ"ע שהז"ג, וכדמשמע בערבי פסחים (פסחים קח, א) דאמרינן התם נשים חייבות בד' כוסות שאף הם היו באותו הנס, משמע דמסיפור הגדה פטורות, דהאי טעמא דאף הם כו' לא מהני אלא במילי דרבנן כמו מקרא מגילה ונר חנוכה אבל לא למצות התורה, ועיין תוס' שם (ע"ב) ובריש מגילה (ד, א).

אף הן היו באותו הנס במצוה דאורייתא

כוונתו למה שהק' בתוס' (פסחים קח, ב) למה נשים פטורות מסוכה הרי אף הן היו באותו הנס של כי בסוכות הושבתי, ות' להתם בעשה דאורייתא, אבל בארבעה כוסות דרבנן תיקנו גם לנשים כיון שהיו באותו הנס. מבואר בדבריו שכל הסברא של אף הן באותו הנס לא נאמר אלא במצוה דרבנן, ועי' לקמן שהארכנו בדבריו.

אף הן היו באותו הנס סברא מה"ת

אמנם מה שציינן לתוס' במגילה (ד, א) נראה אדרבה, שלדבריהם יש לחייב נשים בסיפור יצי"מ עכ"פ מדרבנן. עי"ש שהק' כעין קושייתו בפסחים, אלא שהק' למה לי היקש דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה כדי לחייב נשים במצות מצה, תיפוק ליה מטעם שהן היו באותו הנס. ות' דמהאי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן אי לא מהקש. מבואר בדבריו שאפילו במצוה דאורייתא שייך הסברא שאף הן היו באותו הנס, אלא שהחוב אינו אלא מדרבנן. א"כ אפילו במצות סיפור יצי"מ שייך אף הן וכו' עכ"פ לחייבם מדרבנן.

עוד ת' התוס' בשם רבינו יוסף איש ירושלים דס"ד למיפטר מגזירה שוה דט"ו ט"ו דחג הסוכות, ולדבריו ג"כ מבואר כנ"ל שאפילו במצוה דאורייתא שייך אף הן וכו'. וגם משמע שזה סברא דאורייתא, שהרי לא מתרץ כתי' הראשון של תוס', רק ת' שהיה ה"א דנלמד מצה מסוכה, א"כ לדבריו נשים חייבות במצות סיפור יצי"מ מה"ת.

שוב מצאתי בברכ"י (או"ח תעג, טו) שכתב וז"ל מ"מ מבואר דדעת רבינו יוסף איש ירושלים דגם במצות דאורייתא מדאורייתא חייבות הנשים היכא דאיכא טעמא שאף הן. וכתב שלפי"ז חייבות הנשים גם באגדה מדאורייתא.

עוד הוכיח דכן דעת מהר"ם מרוטנברג (דפוס פראג סי' תע"ג), שכתב, דאין להקשות ממאי דקאמר נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה, ומפיק לה מזכור ושמור, ולא פירש מטעם שאף הן כו', משמע דגם במ"ע דאורייתא חייבות מדאורייתא היכא דשייך טעם שאף הן. ולפי"ז נראה דחייבות בהגדה מדאורייתא.

עי"ש בשו"ת מהר"ם שהביא דברי ר"ת שנשים חייבות בשלש סעודות של שבת, שאף הן היו באותו הנס של ירידת המן. והקשה ממה שאמרו (ברכות כ, ב) נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה, משום זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, תיפוק ליה שגם הן היו באותו הנס, (של יציאת מצרים). ות' די"ל שאותו הנס לא שייך לקידוש, (אלא עיקר חיוב קידוש הוא זכר למעשה בראשית). ומסיק שמ"מ נראה שלא שייך הטעם שאף הן היו באותו הנס אלא כשהמצוה באה על הנס שאירע לישראל שהיו בסכנה ונמלטו ממנה, כגון מגילה וחנוכה וארבעה כוסות, (לאפוקי ירידת המן). והרי קידוש מצוה מן התורה, ואלמלא שאותו הנס לא שייך לקידוש, היו מתחייבות הנשים בקידוש מטעם זה.

האם חז"ל יכולים לאסור היכא שמפורש בתורה להתיר

ובעיקר דברי רבי יוסף איש ירושלים יש להעיר למה בסוכה אין נשים חייבות משום דאף הן היו באותו הנס. וראיתי בברכ"י (שם) שהק' כנ"ל וכתב שמכאן יש ראייה למש"כ הט"ז (או"ח תקפת, ה, ויו"ד קיז, א) דכל דבר שמבואר בכתוב בפירוש אין כח ביד חכמים לעשות הפך. דהרי לפי דברי התוס' הללו דגם בלי הקש דכל שישנו היו חייבות הנשים במצוה מטעם שאף הן, א"כ ליחייבו בסוכה מדרבנן אע"פ שהיא מ"ע שהז"ג, למ"ד דסוכה משום ענני כבוד, ולדעת התוס' דפירוש שאף הן היו באותו הנס היינו שהיו בכלל הנס, וגם הנשים היו תוך ענני כבוד. אלא דשאני סוכה דאיכא הלכתא למפטרניהו, כמ"ש בסוכה (כח, א), ואסמכוה אקרא האזרח להוציא הנשים, וכיון שפטורות מכח ההלכתא לא מחייבו מרבנן, דכל דרחמנא אמר בהדיא לפטור לא מתקני רבנן לחיוב.

נשים בקרבן פסח

וראיתי בשו"ת יחווה דעת (ח"ב סימן סה) שמביא מהתשב"ץ (ח"א סימן ג) שכתב, שאע"פ שקרבן פסח הוא בכלל מ"ע שהז"ג, למדנו מהכתוב (פסחים צא, ב) שנשים חייבות בפסח, שגזרת הכתוב לחייב הנשים בקצת מ"ע שהז"ג, כגון מצה שמחה והקהל וקידוש היום, ומיהו לענין פסח נראה הטעם מפורש, לפי שטעם הפסח על שום שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים, בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל, ואף הנשים היו באותו הנס, ומטעם זה נתחייבו הנשים במגילה וחנוכה. אי נמי מטעם שהוקש פסח למצה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו. וכל שישנו בקום אכול מצה ישנו בקום אכול פסח, ונשים חייבות במצה, שכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול

מצה. הרי לן שסובר התשב"ץ כתוס' במגילה שחיוב של אף הן שייך גם במצוות דאורייתא, וגם שאף הן הוא טעם מדאורייתא, וכשיטת רבינו יוסף איש ירושלים. אלא דקצ"ע א"כ למה הגמ' בפסחים צריך פסוק לחייב נשים בפסח כמו שהתשב"ץ עצמו מביא.

נשים בהלל ליל פסח

ועי"ש עוד ביה"ד (הנ"ל) שרצה להוכיח מתוס' (סוכה לח, א), וז"ל משמע כאן שאשה פטורה מהלל של חג הסוכות, וכן של עצרת, והטעם הוא משום שקריאת הלל מצות עשה שהזמן גרמא היא, הילכך נשים פטורות. ואע"פ שחייבות בהלל של ליל פסח, כדמוכח ממה שאמרו בפסחים (קח, ב) שנשים חייבות בארבעה כוסות, ומסתמא לא תיקנו ארבעה כוסות אלא כדי לומר עליהם הגדה והלל, שאני הלל דפסח שעל הנס בא, ואף הן היו באותו הנס, אבל כאן לא על הנס נאמר. ולפ"ז כיון שתיקנו כוס השני של ארבעה כוסות על ההגדה, ודאי שנתחייבו בהגדה, כשם שנתחייבו בהלל.

כל שלא אמר פסח מצה ומרור

הקר"א ממשיך להביא ראייה שנשים פטורות ממצות סיפור יצי"מ, וז"ל תדע דאמרינן (פסחים קטז, א) כל שלא אמר ג' דברים הללו בפסח לא יצא ידי חובתו כו', ואיכא מ"ד (פסחים צא, ב) דנשים בפסח רשות, ויכול להיות שגם במרור פטורות אליביה, א"כ הרי האשה אינה יכולה לקיים מצות ההגדה.

סיפור יצי"מ או פסח מצה ומרור

ויש להעיר על דבריו טובא. חדא הרי נחלקו הראשונים בכוונת ר"ג האם אינו יוצא ידי"ח מצות סיפור יצי"מ, או מצות פסח מצה ומרור. דעת הרמב"ם (חמץ ומצה ז, ה) שהכוונה על סיפור יצי"מ וז"ל כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו ואלו הן, פסח מצה ומרור, פסח על שם שפסח המקום ב"ה על בתי אבותינו במצרים ... מרורים על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, מצה על שם שנגאלו, **ודברים האלו כולן הן הנקראין הגדה.**

וכ"כ להדיא הקרית ספר (חמץ ומצה ז) וז"ל ואם לא אמר ופירש טעמי שלשה דברים אלו בפסח שהן פסח מצה ומרור לא יצא ידי חובת סיפור יציאת מצרים.

אמנם ברמב"ן (מלחמת ה' ברכות ב, ב) מבואר להדיא שמיירי לענין פסח מצה ומרור לא מצות סיפור. וז"ל ושנינו כיוצא בה כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, **ולא שיהא צריך לחזור ולאכול פסח מצה ומרור.** הרי לן שה"א שחייב לחזור ולאכול פסח מצה ומרור, ואם איתא שהוא דין בסיפור יצי"מ מה הה"א, אלא ע"כ שהוא דין בפסח מצה ומרור.

וכן משמע בהגדה של פסח לריטב"א וז"ל ומה שאמר לא יצא ידי חובתו, כלומר שלא קיים מצותו כראוי. לפי שמצינו שהקפיד הכתוב באמירה, כדי שנזכור נפלאות הבורא מתוך שנזכיר בפינו למה הם באים.

וכך משמעות דברי הר"י מלוניל וז"ל ר"ג אומר, כל שלא אמר שלשה דברים, שלא פירש טעמן, צריך שיאמר הפסוק הראוי לכל אחד ואחד, וכשאומר מצה זו שאנו אוכלין, מרור זה שאנו אוכלין, צריך להגביהן כדי להראותם למסובים, ותתחבב המצוה עליהם, משמע שכל הנידון הוא על מצוות אלו.

וכן הוא להדיא בספר אבודרהם (סדר ההגדה ופירושה) וז"ל רבן גמליאל היה אומר כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, פי' אע"פ שיאכל פסח מצה ומרור לא יצא ידי חובתו אם לא יאמר שלשה דברים אלו למה הם באים, שמצאנו שהכתוב הקפיד באמירה ובהגדה.

א"כ לדבריהם לא שייך כל החשבון של הקר"א לפטור נשים, שאע"פ שלא שייך לנשים אמירת פסח מצה ומרור, אבל אין זה שייך למצות סיפור יציאת מצרים.

לא יצא מצוה מן המובחר

ואפילו לפי השיטות שמדובר במצות סיפור יצי"מ, עדיין אין להוכיח מכאן שנשים פטורות מסיפור יצי"מ. שהרי מבואר בכמה ראשונים שאין כוונת ר"ג שלא יצא כלל אלא שלא יצא כמצוה מן המובחר. כבר הבאנו דברי

הרמב"ן, ועי"ש שזה מה שהביא משם שאע"פ שכתוב לא יצא, אין הכוונה שלא יצא כלל וחייב לחזור ולעשותו עוד הפעם, עי"ש. וכ"כ גם הר"ן, וז"ל כלומר לא יצא ידי חובתו כראוי, אבל לא יצא ידי חובתו כלל לא קאמר. ודכוותה בסוכה (כח, א) א"כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך, ל"ד דהא לא הוי טעמא דההיא אלא משום דילמא אתי לאמשוכי בתר שולחנו, וכל היכא דלא אימשך לא סגי דלא יצא, אלא ודאי כדאמרינן.

וכ"ה בשטמ"ק (ברכות מד, א) וז"ל אשכחן כהאי לישנא בפסחים דאמרינן התם כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ובעינן למימר לא יצא ידי חובתו כראוי.

א"כ לדבריהם שוב אין ראייה כלל מכאן שנשים פטורות ממצות סיפור יצי"מ, שאע"פ שאינן יכולות לומר "פסח" ו"מרור" אין זה מעכב במצות סיפור יצי"מ.

שיטת החינוך

והנה החינוך (מצוה כא) כתב להדיא דנשים חייבות במצות סיפור יצי"מ. וז"ל ונוהגת בזכרים ונקבות, בכל מקום ובכל זמן ועובר עליה ביטל עשה. והמנ"ח תמה עליו למה יהיה נוהג מצוה זו בנשים כיון דהוי מ"ע שהז"ג ונשים פטורות. והרמב"ם גבי אכילת מצה כתב מפורש דנשים חייבות כמבואר בש"ס, אבל כאן לא כתב זה.

וכתב המנ"ח דאפשר לומר לפי מש"כ הרמב"ם (חמו"מ פ"ז) זכור את יום צאתך מארץ מצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, א"כ אפשר דהוי ג"ש מקידוש של שבת כמו דשם נשים חייבות ה"ה כאן. אבל כתב שבאמת בש"ס דילן אינו מוזכר. ובסה"מ להרמב"ם כתב דזכור הוא מצוה כמו זכור את יום השבת, ואין כוונתו לגזרה שוה רק הביא דצריך להזכיר בפה.

נשים חייבות בכל מצוות היום

יש עוד סברא לחייב נשים במצות סיפור יצי"מ, והוא שאולי שמזה שהתורה חייבה נשים במצות מצה מהטעם של כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, יש לנו לומר שהיא חייבת בכל מצוות הלילה כולל סיפור יצי"מ.

וסמך לסברא זו יש בהר"ן (פרק כל כתבי) שס"ל שנשים חייבות בשלש סעודות בשבת, והטעם שמזה שחייבה התורה לנשים במצות קידוש משום שכל שישנו בשמור ישנו בזכור, לומדים שהתורה חייבה אותן בכל מצוות השבת כולל שלש סעודות.

אבל יש לפקפק בסברא זו, דאם כנים הדברים למה לי סברת אף הן באותו הנס כדי לחייבן בד' כוסות, תיפק"ל משום שחייבות בכל מצוות הלילה. ואין לומר דשטני ד' כוסות שאין החיוב אלא מזרבנן, שהרי כל דתיקון כעין דאורייתא תיקון, ואם מה"ת נשים חייבות בכל מצוות הלילה אז גם במצוה דרבנן היה מן שיחייבו אותן.

להלכה

איתא בשו"ע (תעב, יד) וז"ל גם הנשים חייבות בארבעה כוסות ובכל המצות הנוהגות באותו לילה. ומוכיה החיד"א (הנ"ל) שנשים חייבות גם במצות סיפור יציאת מצרים בליל פסח. וכ"כ בחיי אדם (כלל קל סימן יב), דנהי דפטורות מן התורה כיון דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, מכל מקום כיון דמחוייבות בד' כוסות, וקיימא לן דאם שתאן שלא על הסדר לא יצא, א"כ ע"כ חייבות בהגדה כדי שתשתה על הסדר.

וכ"כ המשנ"ב (תעב, מה) אמש"כ המחבר שנשים חייבות במצות הנוהגות וכו', כתב המשנ"ב כגון מצה ומרור ואמירת הגדה.